

УДК 327(4/9)

ҚАЗАҚСТАН-ЖАПОНИЯ: ӨЗАРА ТИІМДІ ЫНТЫМАҚТАСТЫҚ БАҒЫТТАРЫ

Әкімова Жақсыгүл Бекжанқызы

Jaksygul.95@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ, Халықаралық қатынастар факультеті, Аймақтану
кафедрасының 1 курс докторанты

Ғылыми жетекші- Қилыбаева П.Қ

Мақалада Қазақстан мен Жапонияның ынтымақтастығына жан-жақты талдау жасалады. Жапонияның өнеркәсіптік әлеуетті, инновациялық және технологиялық дамуды тиімді пайдалану саласындағы бай тәжірибесі басқа мемлекеттер үшін айтарлықтай қызығушылық тудырады. Олардың ішінде-экономиканы индустриялық-инновациялық дамыту бағытына бет бұрып, стратегияны әлемнің бәсекеге барынша қабілетті 50 елінің бірі ретінде іске асырған Қазақстан бар. Қазіргі уақытта тиімді, бәсекеге қабілетті өндірістер құру мақсатында технологиялық және ғылыми-техникалық салаларды жеделдете дамыту республика экономикасы үшін басым мәнге ие. Осыған байланысты Қазақстан үшін Жапониямен қарым-қатынасты одан әрі дамытудың өзектілігі едәуір артады. Қазақстан мен Жапонияның экономикалық әлеуеті әртүрлі деңгейдегі қауіпсіздікті қамтамасыз етуге ықпал етеді.

Гипотеза: Жапония мен Қазақстан сияқты елдер арасындағы ынтымақтастықтың ең жоғары деңгейіне қол жеткізу қуатты экономикалық әлеует және әртүрлі деңгейдегі қауіпсіздікті қамтамасыз етудің табыстарымен тығыз байланыстағы тұрақты сыртқы саясат болып табылады деп күтуге болады.

Сонымен, бұл гипотезаның қаншалықты дұрыс екенін Қазақстан мен Жапонияның ынтымақтастығын талдау арқылы тексеруге болады.

Бұл жұмыстың мақсаты: Қазақстан мен Жапония арасындағы қарым-қатынастарды талдау.

Біріншіден, осы елдер арасындағы дипломатиялық қатынастарды қарастыру қажет. Жапониямен дипломатиялық қатынастар 1992 жылы 26 қаңтарда орнатылды. 1994 жылы Бірлескен мәлімдемеге қол қойылды, онда екі тарап өзара тиімді ынтымақтастық, қауіпсіздік және бейбітшілік саясатын ұстанатындықтарын растады. 1997 жылы «Еуразиялық дипломатия» және «Жібек жолы дипломатиясы» сыртқы саяси тұжырымдамаларында Орталық Азия аймағына қатысты саясат үш бағытқа бөлінді: сенім мен өзара түсіністікті тереңдету үшін саяси диалог; экономикалық ынтымақтастық және аймақтың өркендеуін қамтамасыз ету үшін табиғи ресурстарды игерудегі ынтымақтастық; ядролық қаруды таратпау, демократияландыру және тұрақтандыру арқылы аймақтағы бейбітшілікке қол жеткізу [1]. 2009 жылы сауда-экономикалық ынтымақтастықтың тиімділігін арттыру мақсатында Қазақстан мен Жапонияның мемлекеттік және жеке меншік секторларының экономикалық ынтымақтастық жөніндегі бірлескен комиссиясы құрылды. 2014 жылы Инвестицияларды көтермелеу және қорғау туралы келісімге қол қойылды.

Мәдени-гуманитарлық ынтымақтастықты дамытуда елеулі прогреске қол жеткізілді: Жапонияда Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуына, оның табиғи байлықтарына, республиканың жаһандық қауіпсіздікті нығайтуға қосқан үлесіне, ұлтаралық келісімге арналған іс-шар «Орталық Азия + Жапония» диалогының қатысушылары есірткіге қарсы күрес және шекаралық бақылау бойынша халықаралық терроризмге байланысты проблемаларды шешудегі ынтымақтастық туралы келісімге қол жеткізді. Қызметтің басым бағыттары: байланыс жүйелерін, оптикалық-электрондық аспаптарды, авиациялық техниканы өндіру бойынша бірлескен кәсіпорындар ашу; бітімгершілік құрамдас бөлікті және әскери білім беруді дамыту, әскери оқу-жаттығуларды ұйымдастыру; Қоршаған ортаны қорғаудың тәжірибесі мен технологияларын беру [2]. Жапония мен Қазақстанның ынтымақтастығын шектейтін бірқатар факторлар бар: Қазақстан халқының аздығына байланысты өткізу нарығының жеткіліксіз болуы; географиялық қашықтығына байланысты көлік тиімділігінің төмендігі, теңізге тікелей шығу жолының болмауы; транзиттік бағыттарға тәуелділік [3]. Дегенмен, Жапония мен Қазақстан арасындағы қарым-қатынастарды оң дамып келе жатыр деп сипаттауға болады. Қазіргі кезеңде Жапония мен Орталық Азия елдері арасында саяси салада елеулі қайшылықтар немесе іргелі проблемалар жоқ. Жапонияның Орталық Азиядағы басым мүдделері негізінен Азия елдерімен, оның ішінде Қазақстан Республикасымен достық қарым-қатынастарды нығайтуға келіп тіреледі [4].

Ә.Джекшенқұловтың [5], М. С. Иманалиевтің [6], З. Саидовтың [8], Қ. К.Тоқаевтың [9] еңбектеріне сүйенсек, авторлар саяси, экономикалық және мәдени байланыстардың бүкіл кешенінің ресми мәртебесі туралы жеткілікті толық түсінік береді, сондай-ақ екі жақты қатынастарды реттейтін маңызды құжаттар, өзара сапарлардың ресми хроникасы және сыртқы оқиғалардың хронологиясы туралы ақпарат береді. Авторлардың монографиялары қызықты және пайдалы материал болып табылады және Орталық Азия мемлекеттерінің жүргізіп отырған саясатына, аймақтың тәуелсіз мемлекеттерінің дамуына қаржылық және өзге де көмектің маңыздылығына көзқарастар мен пікірлердің толық бейнесін береді. Қазақстан мен Жапония арасындағы ынтымақтастықтағы тағы бір маңызды сәтті атап өткен жөн. 2017 жылғы ақпанда Қазақстан Республикасы Қорғаныс министрінің орынбасары генерал-майор Талғат Мұхтаров Жапонияның Қазақстандағы Төтенше және Өкілетті Елшісі Итиро Кавабатамен кездесті [10]. Кездесу барысында екіжақты әскери ынтымақтастықтың өзекті мәселелері талқыланды. Кездесу шеңберінде талқылауға шығарылған тағы бір тақырып Қазақстан мен

Жапония қорғаныс министрліктері арасындағы қорғаныс ынтымақтастығы және кооперациясы саласындағы Меморандумға қол қою болды. Бұл құжаттың жобасын Тараптар бұрын әзірлеп, келіскен.

Азық-түлік және су қауіпсіздігін атап өту қажет. 2004 жылы Жапония үкіметінің Орталық Азияға қатысты қабылдаған саяси бағыты «Орталық Азия + Жапония» диалогы шеңберінде сенім мен өзара түсіністікті тереңдету мақсатында аймақ мемлекеттерімен саяси диалогты дамытуға ниетті, мұны аймақтың әл-ауқатын арттыру жолы ретінде қарастыра отырып, табиғи ресурстарды дамытуға жәрдемдесуге ұмтылады. Жапония БҰҰ, Азия Даму Банкі (АДБ), түрлі ынтымақтастық бағдарламалары, халықаралық форумдар, (JICA) Жапон Халықаралық ынтымақтастық агенттігі, Азия-Тынық мұхит форумы, Дүниежүзілік су форумы, Жаһандық су серіктестігі сияқты ірі халықаралық ұйымдарға қатысу арқылы Орталық Азияның су-экологиялық проблемаларын шешуге өз үлесін қосады. Жапония осындай Халықаралық ұйымдарға ақшалай жарналар көлемі бойынша әлемде екінші орын алады. Жапон ғалымдары көп жылдан бері Арал теңізі мәселесімен айналысып келеді. 1990 жылы тәуелсіздік алғанға дейін «Аралды қалай құтқару керек?» Ол алғаш рет Алматыда өтті. Ол Қазақстан қауымдастығының бастамасымен БҰҰ үшін арнайы ұйымдастырылды. Нәтижесінде ЮНЕП (БҰҰ су бағдарламасы) құрылымында Арал теңізінің орталығын құру жоспарланды, бұл Арал мәселесі жобасын іске асыруды жеделдетуге тиіс еді.

Жапония қазақстандық ғалым-аграршыларға көмектесуге ниетті. Ауыл шаруашылығы қазіргі экономика үшін экономиканың маңызды саласы болып табылады. Бұл шешім Қазақстан мен Жапония ғалымдары арасында ауыл шаруашылығы саласында ғана емес, басқа да салаларда берік байланыс орнатуға көмектеседі.

Министрліктің баспасөз қызметі атап өткендей, Қазақстан мемлекеттің әскери қауіпсіздігін қамтамасыз ету міндеттерін теңдестіру мақсатында сыртқы саяси және экономикалық орындылығы негізінде халықаралық әскери және әскери-техникалық ынтымақтастықты белсенді дамытуда. Қазіргі уақытта Қазақстан мен Жапония арасындағы Әскери ынтымақтастық даму сатысында. Жандандыру әскери медицина және бітімгершілік дайындық сияқты салаларда байқалады. Дәл осы бағыттар екі елдің қорғаныс министрліктері арасындағы ынтымақтастықты дамытуда өзара қызығушылық тудырады.

Бүгінгі таңда Қазақстан мен Жапония халықаралық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласында, оның ішінде ядролық қарусыздану мен таратпау саласында екі елдің ресми қолдауын қоса алғанда, тығыз әріптестікті іске асырып жатқанын атап өткен жөн.

Сонымен қатар, Қазақстан мен Жапония экономикалық және саяси салаларда белсенді жұмыс істеуде. 2005 жылдан 2016 жылдың қыркүйегіне дейін Қазақстан экономикасына шамамен 523,5 миллион жапон капиталы тартылды.

2016 жылы Қазақстанда осындай салалармен айналысатын жапон капиталының қатысуымен 60-тан астам кәсіпорын бар.

Қазақстан Жапонияның Орталық Азиядағы ірі сауда-экономикалық серіктесі болып табылады. 2015 жылы өзара сауда көлемі шамамен 1,5 миллиард АҚШ долларын құрады.

Қазақстан Республикасы Статистика агенттігінің [11] деректері бойынша Қазақстан мен Жапония арасындағы тауар айналымы \$ 1443,10 млн-ға жетті, оның ішінде 858,6 млн-экспорт, 584,5 млн-импорт, ал Қазақстан бойынша профицит 274,1 млн долларды құрады. 2014 жылы Қазақстан мен Жапония арасындағы тауар айналымы 1665,8 млн долларды, экспорт-741 млн долларды, импорт-924,8 млн долларды құрады. 2013 жылы елдер арасындағы тауар айналымы 1706,30 млн АҚШ долларын құрады, оның ішінде экспорт 627,8 млн долларды, импорт 1078,5 млн долларды құрады.

Екі ел арасындағы инвестициялық ынтымақтастықты дамытудың маңызды факторы Жапонияның экономикалық көмегі шеңберіндегі жобаларды іске асыру болды. Қазіргі уақытта «Дамуға ресми көмек» (ДРК) жапон бағдарламасы белсенді іске асырылуда, оның шеңберінде Жапон үкіметі Қазақстанға 102 млрд иен (1 млрд доллардан астам) бөлді [12].

Бұл бағдарламаны қаржыландырудың негізгі бағыттары:

* Иендік несиелер

- * Гранттық Көмек
- * Техникалық ынтымақтастық
- * Мәдени гранттар

Иендік несиелерді Жапония Үкіметі негізінен инфрақұрылымдық даму жобаларын іске асыру үшін жеңілдікті шарттармен береді. Осы желі бойынша келесі жобаларды жүзеге асыруға 88,8 млрд иен бөлінді:

- * Темір жол көлігінің қуатын дамыту (7,23 млрд иен);
- * Ертіс өзені арқылы өтетін көпірдің құрылысы (21,53 млрд.);
- * Батыс Қазақстандағы автомобиль жолдарын қайта жаңарту (16,54 млрд.);
- * Нұр-сұлтан халықаралық әуежайын қайта жаңарту (22,12 млрд.);
- * Нұр-Сұлтанда сумен жабдықтау және су бұру (21,36 млрд.).

Зерттеуді қорытындылай келе, мынадай гипотезаны ұсынамыз. Шын мәнінде, серпінді экономикалық әлеуеті және бітімгершілік саясаты бар елдер тиімді қауіпсіздік пен ауқымды мәселелерге ықпал етеді, олардың ең бастысы ядролық қарусыздану болып табылады. Жүргізілген талдау материалдарына негізделі отырып, Қазақстан мен Жапония өмірдің түрлі салаларындағы тұрақтылықтың, өркендеудің және прогрестің жарқын мысалы болып табылады деп нық сеніммен айтуға болады. Ең бастысы, олар тек аймақтық деңгейде ғана емес, жалпы жаһандық деңгейде де қауіпсіздікті қамтамасыз етудің кепілі болып табылады. Біздің еліміз үшін әлем елдерімен кез келген ынтымақтастық дамудың оң және дұрыс бағыты болып табылатынын атап өткен жөн. Бұл жағдайда Жапония сияқты елдің біздің елге қатысты дамыған елді бағалауы тек прогрессивті ел ғана емес, сонымен бірге жаһандық дамуға өз үлесін қосуға деген ұмтылыстың күшті мотивациясы болып табылады. Әлемде тәртіп пен қауіпсіздікті сақтау қажет болғандықтан, дамуда онша көп емес, бұл әлемдегі бірінші мәселе.

Осы тақырыпты талдай отырып, бұл тақырып осы елдер арасындағы ынтымақтастықтың егжей-тегжейлері туралы білуге қызықты болғанын атап өтуге болады. Жұмыс барысында ешқандай кедергі болмады, ақпарат көздері жеткілікті болды. Жұмыс өте нәтижелі болды.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Томохико Уяма Жапонияның Қазақстанға қатысты саясаты: «стратегия» бар ма? // Стратегиялық перспективалар: жетекші державалар, Қазақстан және Орталық Азия хабы
2. Американдық гуманитарлық және нақты ғылымдар академиясы, 2003. -297
3. Қазақстандағы Жапония Елшілігінің ресми сайты. Кіру режимінің URL мекенжайы: <http://www.mofa.go.jp>.
4. Д.А. Милеев Жапония мен ШЫҰ арасындағы қарым-қатынас туралы // қазіргі Шығыстың ортақ мәселелерін зерттеу орталығы. Кіру режимінің URL мекенжайы: <http://www.vostokoved.ru/>.
5. К. Ватанабэ Жапония және жаңа Орталық Азия // Шерман Гарнетт және басқа да жаңа Орталық Азия: тұрақтылықты іздеуде. Нью-Йорк, Париж және Токио: үш жақты комиссия, 2000. - Б.39, 45-49.
6. А.Д. Джекшенкулов Әлемдік қоғамдастықтағы Орталық Азияның жаңа тәуелсіз мемлекеттері. Мәскеу-Бішкек, 2000. – 356 б.
7. М.С.Иманалиев Қырғызстанның сыртқы саясатының очерктері. Бішкек, 2002. - 530 б.
8. 3. Саидов Тәжікстан Республикасының екіжақты форматтағы мемлекетаралық қатынастары. -Душанбе, 2001. – 230 б.
9. Қ.К. Тоқаев Тәуелсіздік туының астында: Қазақстанның сыртқы саясатының очерктері. Алматы, 1997. – 330 б.
10. Қазақстан мен Жапония әскери ынтымақтастықты дамытатын болады. Кіру режимінің URL мекенжайы: <http://www.inform.kz/ru/>
11. Қазақстан-Жапония: өркендеу ғасырындағы ынтымақтастық <http://www.kazpravda.kz/> .
12. А.Е. Тойғанбаева , А.Т. Әндіжанов Қазақстан Республикасындағы Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінің жаңғырту тәжірибесін бейімдеу перспективалары //Абылай хан атындағы

ҚазХҚжәнеӘТУ хабар. «Халықаралық қатынастар және Аймақтану» сериясы. №1(19). – 2015.
– С. 52-61.